

Литература

1. Бусыгин, Е. П. Пойте, сладкозвучные гусли / Е. П. Бусыгин, В. И. Яковлев // Татарстан. – 1993. – №4. – С.28–36.
2. Варламов, Д. И. Метаморфозы музыкального инструментария: Неофилософия народно-инструментального искусства XXI века / Д. И. Варламов. – Саратов: Аквариус, 2000. – 311 с.
3. Галайская, Р. Б. Коротко о зарождении и развитии русского музыкального этноинструментоведения / Р. Б. Галайская // Народные музыкальные инструменты и инструментальная музыка: сборник статей и материалов в двух частях. – Часть первая. – М., 1987. – 364 с.
4. Музыкальные инструменты [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.legato.su/stati/domri.html>. – Дата доступа: 19.01.2022.
5. Ожегов, С. И. Толковый словарь русского языка / С. И. Ожегов; под ред. проф. Л. И. Скворцова. – 27-е изд., испр. – М. : АСТ: Мир и Образование, 2014. – 1360 с.

ТЭМА КАХАННЯ Ё ПРЫТЧЫ ЯНКІ СІПАКОВА “ЛЕТА З МЯТЛУШКАЙ”

Д. Д. Бандарэнка, А. К. Пекач
ДУА “Ліцэй № 2” (Мінск)

Навук. кір. – А. К. Пекач, настаўнік-метадыст

Анатацыя. У артыкуле аналізуецца прытча Янкі Сіпакова “Лета з мятлушкай” са зборніка “Тыя, што ідуць”, вызначаюцца матывы узнёсласці і безвыходнасці каханья, асэнсоўваюцца шляхі вяртання да духоўнасці і спрадвечных маральных законаў.

Ключавыя словы: Янка Сіпакоў; прытча; каханне; метамарфоза; выбар.

У час, калі духоўныя каштоўнасці і маральныя прынцыпы саступаюць месца матэрыяльным прыярытэтам, як адзначае В. Жылёвіч, функцыі “рэгулятара” этычных паводзін бярэ на сябе літаратура, якая перадае маральны вопыт многіх пакаленняў, назапашаны на працягу стагоддзяў” [2, с. 6].

Прытча – жанр старажытны, эталагічны, павучальны, заснаваны на мастацкіх прынцыпах іншасказальнасці, упадабнення, перанясення прыкметаў з адных з’яў і прадметаў на другія і значнага абагульнення [1, с. 199]. Прыёмамі пісьма прытча блізкая да байкі, казкі, метафары – твораў, у якіх ёсць мараль, дыдактычная выснова, сэнсавая падтэкставасць.

Прытчы Янкі Сіпакова – гэта філасофскія разважанні, філасофскія асэнсаванні лёсу народа, яго гістарычнага шляху, геніяльнага твора народа – мовы, прызначэння чалавека, спасціжэння глыбокай і трапяткой чалавечай

душы, духоўнасці, маральнага выбару. Гэта магчымасць унутранага духоўнага росту, далучэння да спрадвечных маральных каштоўнасцей.

“Што аб’ядноўвае людзей і што разлучае іх, што прымушае трымцець сэрца і што пакідае яго абьякавым, што кідае чалавека ў абдымкі і што выштурхоўвае з іх – як выштурхоўвае корак маладое, неспакойнае віно? / Хто адкажа нам на гэта?” [5, с. 22] – такія пытанні хвалююць Янку Сіпакова. Аўтар спрабуе адказаць на іх – і не можа. “Мусіць, ніхто. Мусіць, нават сам бог, які і паслаў нам гэтыя самыя страшныя і самыя салодкія пакуты, нічога не ведае і нічога не зможа адказаць” [5, с. 22]. Сапраўды, каханне – загадка, яго шляхі нязведаныя, неспазнаныя. Часта даводзіцца выбіраць, напрыклад, паміж каханнем і жыццёвымі абставінамі, узнёсласцю і безвыходнасцю, пакутамі і імкненнем да прыгажосці адносін, незваротнасцю абставін і іх пераадоленнем. Выбіраць, каб выбар вёў нас да руху наперад, да ўсё новых вяршынь.

На нашу думку, матыў “перавернутасці” выразна сведчыць пра дваістасць таго, што адбываецца ў сусвеце. Паспрабуем разабрацца на прыкладзе твора Янкі Сіпакова. У прытчы “Лета з мятлушкай” касец Ясень закахаўся ў незвычайную, прыгожую, лёгкакрылую мятлушку. У мятлушку “перавернута” жанчына, ды і сам касец вымушаны стаць матылём. Птушкакрыл адчуваў ад лёту аксамітна-пяшчотнай мятлушкі ледзь улоўны, але надта прыемны павеў ветрыку, казытліва-ўсцешны дотык яе крылаў да яго вуснаў, бачыў зваблівы, “узрушаны танец крыл, канечне ж, прысвечаны толькі яму” [5, с. 141], і яму здавалася, што каханая кліча яго ўвысь. “Ён лашчыў яе вачыма, гаварыў ёй пяшчотныя словы” [5, с. 142], захапляўся ёю, быў упэўнены, што яна разумее яго.

Яму нельга было заставацца без руху, нельга было страціць каханую, і Птушкакрыл пайшоў за мятлушкай, а затым пабег, нарэшце, адарваўся ад зямлі і лёгка паляцеў. “... Толькі што бег, а ўжо ляціць” [5, с. 142].

Касец перавярнуўся ў вялікага матыля з джымі крыламі, гатовымі да імклівага лёту: “у гэтым лёце ён, звычайны матыль, раптам “убачыў самога сябе – вялікага матыля з моцнымі крыламі” [5, с. 142]. Здавалася, што “ён зараз і птушка, і матыль адразу і мае не чатыры, а ўсе восем крылаў” [5, с. 142]. Думка пра крылы, якім падуладны імклівы лёт, пра іх магучнасць дазваляла любавання гэтым рухам, любавання размахам, дужасцю і сілай.

Нягледзячы на тое, што насамрэч “махалі крылы ціха, невагома, далікатна” [5, с. 143], Птушкакрыл, адчуўшы побач прысутнасць мятлушкі, памужчынску ўвесь клопат узяў на сябе, і тая, удзячная, паслухмяная, кіравала выбраным ім прыгожым шляхам: гэта была і заваблівая крынічка, і вялікі куст званкоў як не на сотню кветак, які, на дзіва, буяў з аднаго караня і выглядаў “вялікім, нязгледным воблакам, якое, сінеючы, як неба, заслانیла сабою ўсё на свеце” [5, с. 144]. Трэба было прычасціцца кветкамі, і яны луналі над воблакам, пырхалі на яго, затым хаваліся ў саміх званках, а калі датыкаліся крыламі, ад гэтага “ўзнікала нейкае трапятліва-невывразнае пачуццё, нейкае чаканне...” [5,

с. 144]. Мятлушка губляла пачуццё небяспекі, а Птушкакрыл кожнае імгненне быў на варце, ахоўваючы каханую. “Іх крылы то дакраналіся адно да аднаго, то разляталіся ў розныя бакі, каб неўзабаве зноў з’яднацца, іх танец быў такі выразны і нецярплівы, і ім абаім было так хораша і шчасліва думаць пра тое, што вось-вось павінна будзе здарыцца...” [5, с. 144]. Гэта была толькі прывідная радасць, якая, як і сама мятлушка, знікне, і Птушкакрыл спяшаўся наталіцца “і ёю, каханаю. І іхнім сумесным палётам, і сваёю невагомасцю – такою прыемнаю побач з яе невагомасцю...” [5, с. 145]. Але пакуль гэты танец вымагаў нецярплівую і паспешлівую сустрэчу з цудам святаянніку. Ім для імгненнай радасці дастаткова было адной кветкі, якая іх аб’яднала, каб хабаткі-смактуны “сустрэліся ў красцы, ... прыціснуліся адно да аднаго, і ён аж затрымцеў ад нейкай незразумелай асалоды, ад нейкага незвычайнага пачуцця. Яму было вельмі прыемна, нектар, здавалася, пераліваўся з хабатка у хабаток, гэта хвалявала, узрушала, распальвала, і таму, быццам ад пацалунка, млява і светла кружылася галава” [5, с. 145].

За імгненнай радасцю, безумоўна, будзе імклівы ўзлёт, і толькі там, у вышыні, з’яднаюцца Птушкакрыл і мятлушка ў адну кропку. Безліч разоў яны падымаліся ў неба і потым зняможана падалі на зямлю. Закаханыя жывуць у розных пластах існавання і стараюцца ўтварыць трэцюю сям’ю. Трывожна ад таго, якой яна будзе і якім стане жыццё тых, хто будзе пазбаўлены сямейнасці.

З аднаго боку, прытча “Лета з мятлушкай” дае нам разуменне, што каханне – гэта і свята, добры настрой, узнёсласць, летуценнасць, шчырасць, цнатлівасць, радасць сустрэчы, жыццё адно дзеля аднаго, гэта шчасце. Для самой жа мятлушкі – разуменне, што ты каханая, гэта радасць, ласкавасць, пяшчота, адзінасць, пацалункі, абдымкі, гэта і сум. З другога ж, мятлушку апаноўвае задуменне, бяссонне, стомленасць, бяссілле, безвыходнасць, з’яўляецца адчуванне, што яна ідзе па тонкай кладцы над безданню. Мятлушка пераканана, што “калі без сям’і, то гэта ўжо не каханне, а распуста” [5, с. 146], што павінна быць не асобна тваё, асобна маё жыццё ці сям’я, а наша жыццё, наша сям’я. І сапраўды, менавіта так маральна, менавіта так мае быць. І ці пад сілу мужчыне зрабіць так, каб жанчына не баялася жыцця? “Зрабі мой твар вясёлым і свежым. / Характар – лагодным. / Старасць – прагані. / Любі мяне, горды мужчына. Абдымі. Скажы: “Усё лухта”. / Мне нельга аставацца адной! / Дрэнна мне ў жыцці, горды мужчына. / Няўтульна і няўпэўнена мне ў жыцці, горды мужчына. / Адзінока і непрыкаяна мне ў жыцці, горды мужчына. / Горна і скрушліва мне. / Ці думаў ты хоць раз пра гэта, горды мужчына. / Мне блага, мне кепска, мне дрэнна. / Сядзь каля мяне, пасядзі. ... Проста пабудзь побач. Мне нельга быць адной. / Чуеш, я не баюся ночы. Я баюся жыцця!” [5, с. 148].

У звароце жанчыны да Каханага глыбока асабістыя перажыванні, праз якія раскрываюцца таямніцы ўнутранага свету гераіні. Яна просіць мужчыну зрабіць яе шчаслівай, давярае яму свой эмацыйны стан. Яе маналогі пранікнуты высокай

душэўнасьцю і, як сьвярджае С. Цыбакова, філасофскім лірызмам, таму могуць разглядацца як самастойныя лірыка-паэтычныя творы [6].

Прытча “Лета з мятлушкай” і пра трагедыю несумяшчальнасьці ўяўнага і рэальнага. Мятлушкі спусціліся з нябёсаў на зямлю, вярнуліся да рэчаіснасьці, бо вялізны чмель пагражаў небяспекай. А душы іх і сьвядомасьць перавярнуліся пасля таго, як каханья завіталі да аднакласніка Ясеня і пачулі гісторыю пра разбураную сям’ю. Мятлушка кінулася бегчы: “А то ж мой касец прыйдзе з касьбы, есці захоча, а я яму нічога не згатавала” [5, с. 154]. Ясень жа быў перакананы, што каханая не прыляціць больш ніколі да яго. Твор сведчыць пра непадзельнасьць у чалавечым жыцці і ў чалавечай натуры высакароднага і нізкага. Гэтая ключавая ідэя выражана ў эпізодах пераўтварэння герояў у цудоўных матылькоў. Такая метамарфоза сімвалізуе імкненне да свабоды, прыгажосці, душэўнага адзінства і адначасова – спосаб супастаўлення двух вымярэнняў: звычайнага, рэальнага і ўзнёслага, цудоўнага.

Знаходзім у прытчы рознае разуменне мужчынам і жанчынай паняцця сям’я: мужчына лічыць, што сям’я – “гэта канец кахання”, а жанчына ведае, што сям’я – гэта “працяг кахання” [5, с. 146]. І жанчына пакутуе, калі расчароўваецца ў сям’ю і ў каханні, бо менавіта гэтым яна заўсёды жыве, як жыве спадзяваннем, што “яны вымілююць сваю сям’ю...” [5, с. 149]. “Усё астатняе – справа мужчын. Бо жанчына перастае любіць мужчыну, калі ён заняты адным каханнем. І хаця яна раўнуе яго да Справы, рэўнасць узвышае і жывіць яе Каханне” [5, с. 147]. Жанчына баіцца не верыць мужчыне, бо для яе гэта будзе смерць. І невыносна жанчыне думаць, што каханне не мае будучыні, бо, зразумела ж, што, “калі ёсць каханне – трэба, каб была і сям’я” [5, с. 149].

І хоць былі і словы-думкі, словы-разважанні, але гэта толькі словы, а многа і доўга “трэба гаварыць, а мы не пачынаем размоў” [5, с. 146]. І разумее жанчына, што каханне нельга красці. І вось яна, безвыходнасць...

Чым жа супакоіцца? Я. Сіпакоў дае адказы і на гэтае пытанне. Найперш, запаволеным, няспешным жыццём, паўсядзённымі клопатамі. Па-другое, разуменнем, што маеш чыстую і шчырую душу, якая выпраменьвае светлыню, душу, за якую не сорамна, якая не дазваляе нікога крыўдзіць, якая не дае пераходзіць межы дазволенага, якая не пераходзіць межы маральнасьці.

“І сэнс існавання на зямлі, і радасць – толькі ў працы? / Не, чалавеку гэта не падыходзіць! Яму мала адной працы. Ён большы за мураша на цэлую душу. Чалавеку трэба ўсё, што астаецца па-за працаю!” [5, с. 150].

А што ж Ясень? Ён ідзе куды вочы глядзяць. Пісьменнік дае зразумець, што, як бы ні было, нікуды не дзенешся ад той светлаты, што была і нікуды не дзелася, ад срэбрасці, ад прамяністасці, іскрыстасці, ад “карункаў самай тонкай і ўмелай работы” [5, с. 154], ад несканчонай тугі і ўдзячнасці за жыццёвы ўрок. А пакуль герой далучыўся да павучынага выраю, сам стаў несамавітым павучком і паляцеў з імі, бо так і не ведаў, куды яму трэба ляцець зараз.

Такім чынам, гісторыя Ясеня і яго каханай асэнсоўваецца ў двух узаемавыключальных вымярэннях: узвышана-паэтычным і будзённа-рэальным. Свет пяшчоты і прыгажосці, створаны гераіняй, супрацьпастаўляецца суровай сапраўднасці. Янка Сіпакоў паказвае не толькі каханне як пачуццё, што ўздымае чалавека над мітуснёй, але і безабароннасць, разуменне безвыходнасці. Каханне – загадка, нязведанасць, неспазнанасць, але ў гэты ж час узнёслаць, натхненне, сэнс жыцця. Яно вяртае нас да духоўнасці, а сам пісьменнік прапануе нам шляхі выйсця праз роздум, асэнсаванне, няспынную працу душы і спрадвечныя маральныя законы.

Літаратура

1. Гоўзіч, І. М. Жанрава-стылявыя пошукі прозы Янкі Сіпакова ў святле праблемы традыцыйнага і наватарскага / І. М. Гоўзіч // VIII Міжнародная канферэнцыя «Славянскія літаратуры ў кантэксце сусветнай», прысвечаная 125-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа, Мінск, 1–3 ліст. 2007 г., БДУ. – Мінск, 2007. – С. 198–201.

2. Жылевіч, В. Ф. Раман-прытча ў французскай літаратуры другой паловы XX стагоддзя : ад “вечных” пытанняў да сучасных праблем грамадства / В. Ф. Жылевіч. – Пінск : ПалесДУ, 2018. – 222 с.

3. Ламека, Л. Неспатольная прага крыла / Л. Ламека // Янка Сіпакоў: “Жыві як хочацца...” : успаміны, літаратурны партрэт, рэцэнзіі, водгукі, інтэрв’ю / Л. Ф. Анцух, З. К. Прыгодзіч. – Мінск : Чатыры чвэрці, 2016. – С. 84–93.

4. Падстаўленка, В. Ф. Паэтыка прытчаў Я. Сіпакова / В. Ф. Падстаўленка // Беларуская мова і літаратура ў славянскім этнакультурным кантэксце : матэрыялы рэсп. навук.-практ. канф., Віцебск, 21–22 кастрыч. 2010 г. / УА “ВДУ імя П. М. Машэрава”. – Віцебск, 2010. – С. 200–202.

5. Сіпакоў, Я. Тыя, што ідуць : Кн. прытчаў / Я. Сіпакоў. – Маст. літ. – Мінск : 1993. – 175 с.

6. Цыбакова, С. Поэтика притчи в творчестве Я. Сипакова / Цыбакова, С. // Известия Гомельского гос. университета им. Ф. Скорины. – 2013. – № 1 (76). – С. 185–189.